

7. Туркіна Л.В. Шляхи інтенсифікації навчання іноземної мови як спеціальності у педагогічних університетах / Л.В. Туркіна // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. – 2014. – Вип. 25. – С.102-110.

8. DeKeyser R. Implicit and Explicit Learning. // Doughty C., Long M. (Hrsg.). The Handbook of Second Language Acquisition. – Malden: Blackwell, 2003. – P. 313-348.

9. Schmidt R. Consciousness and foreign language learning: a tutorial on the role of attention and awareness in learning. // Schmidt R. (Hrsg.) Attention and Awareness in foreign language learning. – University of Hawai'i at Manoa: Second Language Teaching and Curriculum Center, 1995. – P. 1-64.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина КОРОТЯЄВА – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: методика викладання іноземних мов у середніх та вищих навчальних закладах; інноваційні технології у навчанні іноземних мов.

УДК: 811.161.2'276.6:37.011.3-051

ДО ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Людмила КРИЧУН (Кропивницький, Україна)

У науковій публікації представлено дослідження найтиповіших мовленнєвих помилок, яких припускаються вчителі сучасних закладів освіти. Констатуючи той факт, що мовою викладання й спілкування у таких закладах є лише державна, автор публікації зазначає найпоширеніші мовні огріхи, які наразі можна почути в українських школах. Такі помилки, звичайно, не впливають ані на методику викладання навчальних предметів, ані на саму якість їх засвоєння. Проте саме вони, спотворюючи літературну норму, призводять до казусів, непорозумінь, а подекуди й зниження педагогічного статусу вчителя.

У статті як висновки пропонуються основні шляхи уникнення досліджуваного типу помилок: бездоганне знання української літературної мови; доречне використання слів, зворотів, фраз в особистому мовленні; володіння інтонаційними нормами української мови; дотримання стратегій мовного спілкування; застосування у власному мовленні форм та інтонацій ввічливості; уникання менторського тону спілкування; гуманістичний метод комунікації; розуміння того факту, що мовна економія може бути не завжди доречною; прагнення бути взірцем у спілкуванні для своїх учнів та колег.

Така наукова студія може слугувати своєрідним застереженням для тих учителів, які спілкуються українською мовою, проте неохайно до неї ставляться.

Ключові слова: державна мова, мовний етикет учителя, норми спілкування, мовленнєва помилка, лінгвістична грамотність, комунікативний дискурс, стратегія спілкування.

В научной публикации представлено исследование типичных речевых ошибок, допускаемых учителями современных учебных заведений. Констатируя тот факт, что языком преподавания и общения в таких заведениях есть только государственный, автор публикации отмечает распространенные языковые огрехи, которые сейчас можно услышать в украинских школах. Такие ошибки, конечно, не влияют ни на методику преподавания учебных предметов, ни на само качество их усвоения. Однако именно они, искажая литературную норму, приводят к казусам, недоразумениям, а иногда и снижению педагогического статуса учителя.

В статье как выводы предлагаются основные пути предотвращения исследуемого типа ошибок: безупречное знание украинского литературного языка; уместное использование слов, оборотов, фраз в личной речи; владение интонационными нормами украинского языка; соблюдение стратегий речевого общения; применение в собственной речи форм и интонации вежливости; ухода от менторского тона общения; гуманистический метод коммуникации; понимание того факта, что языковая экономия может быть не всегда уместной; стремление быть образцом в общении для своих учеников и коллег.

Такая научная студия может служить своеобразным предостережением для тех учителей, которые общаются на украинском языке, однако неряшливо к нему относятся.

Ключевые слова: государственный язык, речевой этикет учителя, нормы общения, речевая ошибка, лингвистическая грамотность, коммуникативный дискурс, стратегия общения.

The scientific publication represents some research of the most typical speech mistakes in the Ukrainian language regularly made by the teachers of the current establishments of education. Stating the requirement that only the official national language can be the language of communication in such institutions its author lists the most widespread language drawbacks to be heard in Ukrainian schools. These mistakes neither influence the methods of teaching any classes, nor their academic impact. Nevertheless they do corrupt language standards and lead to the misunderstandings, confusion, and sometimes even some decrease in pedagogical status of a teacher.

As the result some ways to avoid the studied types of mistakes have been suggested by the researcher: perfect knowledge of the Ukrainian language, proper usage of words, phrases, collocations in individual speech, mastering of the Ukrainian language intonation patterns, keeping to the strategies of the language communication; usage of the politeness formulas and intonations or didactic tone, humanistic approach to the

communication, understanding the fact that language economy isn't always appropriate, desire to be a paragon for one's students and colleagues.

Such academic studies can be a specific forewarning for those educators who talk Ukrainian, but are careless about it.

Keywords: official language, teacher's language etiquette, communication norms, speech mistake, linguistic literacy, communicative discourse, communication strategy.

Чинне законодавство України (Конституція України, Закон України "Про освіту") наразі регламентує мовленнєву діяльність працівника будь-якого закладу освіти, зазначаючи, що мовою освітнього процесу в українських закладах вищої освіти є державна мова.

Тож спілкування державною мовою нині стає основною нормою мовного етикету сучасного вчителя.

Звичайно, ми чуємо українську мову на заняттях, на перервах, у повсякденному спілкуванні, але ця мова не завжди правильна. Неточність і некоректність усного мовлення виникає тоді, коли її носій нехтує правилами літературної мови, мовленнєвого етикету й припускається помилок у власному мовленні.

Проблема людського спілкування була й залишається предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, їй присвячені цілі підручники й посібники, авторами яких є Ф. С. Бацевич, Н. П. Волкова, С. К. Богдан, І. А. Сайтарли та багато інших.

Яким би дослідженням не було це питання, у сучасному, часто російськомовному чи суржиковому середовищі воно залишається **актуальним**.

Метою наукової розвідки є дослідження найпоширеніших мовленнєвих помилок, яких припускається сучасний учитель у власній професійній діяльності, та встановлення шляхів усунення таких огріхів.

Освічена людина, ким би за професією вона не була, просто не має морального права говорити "своєю" чи "зручною" мовою. Інакше вона втрачає риси освіченості й перетворюється на пересічного громадянина, котрому байдуже, як він говорить, аби лиш йому було зручно. Тим паче це стосується вчителя, який завжди виступає взірцем для свого учня – чи то в манері одягатися, чи то в стилі спілкування.

На уроках з будь-якого предмета в сучасній школі часто можна почути фразу: "Запишіть число, класна робота". Звичайно, на перший погляд, нічого аж надто неправильного тут немає, окрім того моменту, що, уживаючись у мові, слово "число", має дещо інше лексичне значення: **1.** Поняття, за допомогою якого передається кількість і проводиться лічба. **2.** День місяця в порядкувому ряді інших днів. **3.** тільки одн., розм. Кількість кого-, чого-небудь. **4.** тільки одн., у сполуч. з прийм. в, до, з. Сукупність, група яких-небудь осіб, предметів. **5.** тільки одн., лінгв. Граматична категорія, властива деяким частинам мови, що ґрунтується на відношенні кількості (виражає одиничність, подвійність чи множинність предметів) [5]. Як бачимо, учитель явно говорив про дату, яку мають записати учні, а вжив слово "число", причому не зовсім доречно.

Подібна ситуація з фразою "відкрийте зошит". Це, на перший погляд, нібито звичайний вислів, який можна почути на будь-якому уроці. Проте в ньому закралася прикра помилка: відкрити можна нову планету, зірку тощо, тобто зробити певний винахід. А робочий зошит чи підручник розгортають. Тому правильним, лінгвістично грамотним буде вислів "розгорніть зошит, журнал, щоденник".

Такі мовні огріхи в мові вчителя можна спостерігати й у фразах: підводити підсумок уроку (замість підбивати), підбирати приклади (замість добирати), хід уроку (замість перебіг), підніміть руку (замість піднесіть).

Не менш вразливим, на наш погляд, моментом у комунікації сучасного вчителя є вживання слів-паразитів, на кшталт "ну", "значить", "так би мовити", "е-е-е" тощо. Такі слова мало того, що засмічують мовлення, а ще й створюють в учнів враження, що вчитель не зовсім упевнений у тому, про що говорить. Хоча річ тут може бути в простому доборі потрібного слова російськомовним учителем, який, припустимо, бездоганно знає свій предмет, однак погано володіє мовою викладання.

Розглянемо ще один факт порушення законів комунікації. Маємо хорошого вчителя, який добре розуміється на своєму предметові, проте котрий протягом усього періоду

навчання займався дуже багато виключно науковою діяльністю. Він знає багато сучасних наукових термінів і думає, що чим більше цих термінів у своїй педагогічній практиці вживатиме, тим вищим буде його професійне реноме. Наприклад, замість слова "байдужий" такий педагог говорить "індиферентний", замість "незвичайний" – "неординарний" тощо. Перенасичення мовленнєвого середовища такими словами (не має значення, для якої вікової групи дітей) робить це середовище для значної частини учнів просто незрозумілим. Звичайно, не можна спрощувати мовлення, його також потрібно розвивати й удосконалювати, однак терміни, на наше переконання, слід уживати на спеціальних уроках і в контексті з українськими відповідниками. Тоді вони будуть логічно засвоюватися учнями й потраплять у їхній активний словниковий запас.

Прикладом, що демонструє прогалини у вчительському комунікативному дискурсі, може бути також неправильно/неточне наголошування слів. Звичайно, ідеться не про грубе порушення орфоепічних норм, наприклад, олень замість олень чи фольгa замість фольгa. Ми маємо на увазі недотримання норм наголошування в окремих формах слів, як-от: чашки, загадки, ложки і под.

Частина з нас були свідками того, як інколи вчитель неточно/неправильно буде стратегію мовного спілкування [3, с. 139]. Наприклад: *Ти що не знав, що на урок треба було підготувати доповідь?* або: *Що ніхто не вивчив віри?* і подібні. Такий спосіб формулювання запитань, по-перше, розвиває негативне ставлення учня не лише до уроку, а й до самого вчителя, бо в питанні закладено факт приниження школяра, а по-друге, спрацьовує явно проти акту комунікації в колективі. Дещо подібно звучать фраза, до якої додано фамільярного тону: *Знаю, шановний, що це непросто, а проте...* Здавалося б, що в ній такого неправильного: усі слова літературні, речення вибудоване за граматичними нормами, однак звертання "шановний" якраз і стало тим моментом, що зводить нанівець увесь комунікативний акт. У такому разі краще було б ужити форму вокатива Іване чи Оксано, тобто звертання на ім'я учня, а не принижувальну безіменну форму слова "шановний".

Як відомо, у спілкуванні важливу роль відіграє й тон комунікації. Сучасні дослідники виокремлюють декілька різновидів спілкування: ритуальне, маніпулятивне й гуманістичне [2, с. 44-47]. У вчительській практиці найчастіше використовуються два з них – маніпулятивне й гуманістичне. Ужиті терміни самі за себе говорять. Тому робимо висновок: найприйнятнішим різновидом спілкування вчителя з учнями є гуманістична комунікація, адже це "найбільшою мірою особистісне спілкування, яке дає змогу задовольнити таку людську потребу, як потреба в розумінні, співчутті, співпереживанні" [2, с. 47]. Прикладом висловів, де застосовується маніпулятивний метод комунікації, можуть слугувати фрази: *Ти що не здатен справитися з цією роботою?* або: *А куди дивилися твої батьки?*

Сучасну культурну людину неможливо уявити без загальноприйнятих форм привітання. Звичайно, привітальні конструкції застосовуються і в комунікативній площині навчальних закладів. Однак не лише дивною, а й непринятною в такому середовищі на привітання "Добрий день/Доброго дня" буде однослівна відповідь – "Добрий!". Часто така фраза, "кинута мимохідь, сприймається як звичайна неповага" [1, с. 14]. До речі, одна з дослідниць культури української мови А. Коваль вивчила питання, звідки взялося оте скорочене "Добрий". Вона зазначає, що "його винайшли чиновники, які розмовляють переважно по-російськи або суржиком (вони й не знають, що треба сказати ввічливо та приязно "Доброго здоров'я", а не буркнути недбало "Добрий")" [4, с. 81]. Аналогічно непринятною в сьогоднішньому культурному світі звучить привітання "Драсте" чи "Здравствуй" або "Добрідень".

Таким чином, проаналізувавши далеко не всі лінгвістичні огріхи педагогів, можемо визначити засади правильного мовлення сучасного вчителя: 1) бездоганне знання української літературної мови; 2) доречне використання слів, зворотів, фраз в особистому мовленні; 3) володіння інтонаційними нормами (у тому числі й наголошуванням слів) української мови; 4) дотримання стратегій мовного спілкування; 5) застосування у власному мовленні форм та інтонації ввічливості; 6) уникання менторського тону спілкування; 7) гуманістичний

метод комунікації; 8) розуміння того факту, що мовна економія може бути не завжди доречною; 9) прагнення бути взірцем у спілкуванні для своїх учнів та колег.

У нашій публікації ми, звичайно, не могли описати всі відомі порушення норм культури мовлення сучасними учителями, однак навіть ті, про які йшлося, дозволяють задуматися кожного над чистотою власного мовлення, аби не видаватися смішним для своїх же учнів.

І сама проблема, і характер її дослідження мають, безперечно, перспективу вивчення, але головне – необхідність такого студіювання заради збереження чистоти української мови з-поміж її носіїв – учительства.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.
2. Бороздина Г. В. Психологія делового об'єднання : учеб. / Г. В. Бороздина. – 2-е изд. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 295 с.
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2006. – 256 с.
4. Коваль А. П. Ділове спілкування / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 1992. – 279 с.
5. Словник української мови [Електронний ресурс] : в 11-и томах. – К, 1980. – Т. 11. – С. 330. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/p/11/330/1>. – Назва з екрана.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Людмила Кричун – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету філології та журналістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання української мови, освітні технології, культура українського мовлення.

УДК 376.5,091, 33; 811,161, 2

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ІНФОРМАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «СПЕЦІАЛЬНА МЕТОДИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» НА ПРИКЛАДАХ ПОДОЛАННЯ МОВНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ РОЗУМОВОГО АБО ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Олександр ЛАБЕНКО (Кропивницький, Україна)

This study was made possible by the grant from Montclair State University for Critical Thinking training program.

У статті розглядається проблема використання методу інформаційного моделювання під час вивчення курсу «Спеціальна методика української мови» студентами педагогічних факультетів на прикладах подолання мовного недорозвинення у дітей із вадами розумового або фізичного розвитку. Цей метод навчання у спеціальній методиці української мови сприяє ефективному і креативному розвитку необхідних методичних навичок студентів. Більше того, використання даного методу навчання дає змогу сформувати індивідуальний підхід до кожної дитини із психофізичними вадами майбутніми учителями-логопедами, що в сучасних умовах реформування школи та становлення інформаційного суспільства є дуже продуктивним.

Проте, хотілося б особливо підкреслити, що традиційне розуміння застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час викладання та вивчення курсу спеціальної методики української мови переважно опирається на інформаційно-технічну (комп'ютерну) складову у цій педагогічній діяльності, але досить невиправдано, на нашу думку, применюється роль інформаційно-психологічної та інформаційно-лінгвістичної складових.

Більш того, як інформаційно-психічний параметр навчального процесу, так й інформаційно-лінгвістичний у даному дослідженні опираються на нову парадигмальну дихотомію: «хаос – порядок». Звідси випливає і нетрадиційне розуміння методу інформаційного моделювання як способу належного впорядкування хаотичної лінгво-методичної інформації у студентів педагогічних факультетів з допомогою певних міні-програм, когнітивних моделей та лінгво-інформаційних фрактальних структур з метою подальшої корекції вад мовлення у дітей із психо-фізичними відхиленнями.